känt. Det ligger måhända närmast att tänka på det rätt vanliga namnet fvn. *Gyrðr*, fsv. *Gyrdh* (lat. *Gyrderus*, *Gyrdo*), ehuru skrivningen i så fall är svårförklarlig. — Om namnet *Vibiorn* se Sö 226, U 280.

De båda runstenarna vid Sanda, som ursprungligen stått helt nära varandra — avståndet var »wid pass en 50 steg» — äro säkerligen utförda av samme ristare.

687. Sjusta, Skoklosters sn.

Pl. 42, 43.

Litteratur: D 1: 32. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 31, 45 (n:r 89), Reseberättelse 1858, 1859, 1860, 1863, 1865; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 16; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 104, 320, 334 f.; A. Noreen, Altschwedische Grammatik (1904), s. 496; O. Montelius i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift 1 (1871), s. 63, och i Fornvännen 1914, s. 101; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 68, Svenska runristare (1925), s. 100; O. v. Friesen i Uppland, skildring af land och folk 2 (1907), s. 488, i Fornvännen 1910, s. 209, i UFT h. 26 (1910), s. 16, i Hoops Reallexikon 4 (1918—19), s. 42, Upplands runstenar (1907), s. 40, 2. uppl. (1913), s. 69 f., Runorna i Sverige (1928), s. 73, Runorna (Nordisk kultur, bd 6, 1933), s. 222, i Gotländskt arkiv 6 (1934), s. 48, i Arkiv för Nordisk filologi bd 56 (1942), s. 285, Anteckningar (UUB); H. Nilsson Yrwing, Gotland under äldre medeltid (1940), s. 30; E. Wessén i Svenska landskapslagar 4 (1943), s. 310; C. Marstrander i Festskrift til O. Broch (1947), s. 114, 115.

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning (ATA), D 8vo 89 och D 1: 32; A. Wætter, teckning $^{20}/_{6}$ 1859 (ATA); O. v. Friesen foto (reproducerat bl. a. Upplands runstenar, s. 70; Hoops Reallexikon 4, s. 41; Salmonsens Konversationsleksikon, 2. Udg.: Runer; Runorna i Sverige, s. 73; Nordisk kultur bd 6, s. 223, bd 27, s. 175).

Det runristade stenblocket ligger i en stenig skogshage 12 m. S om boningshuset i Sjusta I. Ristningsytan vetter åt NÖ. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Ristningen har märkligt nog icke varit känd förrän i ganska sen tid, trots det att den ligger helt nära människoboningar. Då Dybeck i *Runa* för 1843 (s. 53 f.) rätt utförligt skildrade de talrika fornminnena vid Sjusta, kände han icke till den. Först åtskilliga år senare blev den bekant, och »förtjensten af Runstenens uppdagande tillkommer», skriver Dybeck, »hr magister J. A. A. Afzelius, som först uppgifvit honom för mig». I sin reseberättelse för 1858 meddelar Dybeck: »Vid Sjusta, vester ut i socken, uppdagades likväl under sommaren en rätt märkvärdig runristning å en större vräksten, hvilken ristning kommer att behandlas i nästa häfte af mina Runurkunder.» Inskriften publicerades också av Dybeck i *Svenska runurkunder*: »Han är en stor, aflång vräksten af icke särdeles fast gry och ligger på så kallade Galgflottsbacken, en stenig skogshöjd invid byns södra gård. Ristningen fanns, efter det hon varsamt vardt rensad, vara väl bibehållen.» Dybeck har emellertid hyst stor oro för stenens framtida bestånd. I reseberättelsen för 1860 skriver han: »Likaledes vore af stor vikt att Sjustadstenen omhägnades och att dess skadande vid större vite förböds. Okynnige studerande från Uppsala hafva genom runornas upphuggning här och der redan skämt delar af inskriften. Men icke nog med ett sådant omhägnande. Den väldige aflånge vräkstenen, å hvars ena ända inskriften är, saknar under denna del fast grund, i följd hvaraf ett större grundstycke redan skilt sig från stenen, hvilken å samma del har en större remna, som sträcker sig öfver sjelva ristningen. Runstenen kan således i sitt nuvarande skick icke längre bestå.» Och i reseberättelsen för 1863 återkommer han till saken: »Sedan jag första gången granskat inskriften å Sjustadsstenen, underrättade jag en Professor i Upsala om fyndet. Denne ditsände då några studerande för att taga reda på inskriften, den de så rensade med hvassa stenar, att en mängd runor förstördes. Runstenen är en stor sprickig vräksten och bör, om han skall bibehållas hel, förses med fast underfyllnad af sten, samt inhägnas.» Dybeck har säkerligen, med sin ömma omtanke om alla fornlämningar, överdrivit studenternas skadegörelse. Han har överhuvud taget lätt att tro på att runristningarna skulle ha blivit »upphuggna» i senare tid. I *Sverikes runurkunder* (1860) säger han helt kort, att »ristningen är en större vräksten, liggande å Galgflottsbacken söder om och helt nära byn». Sista

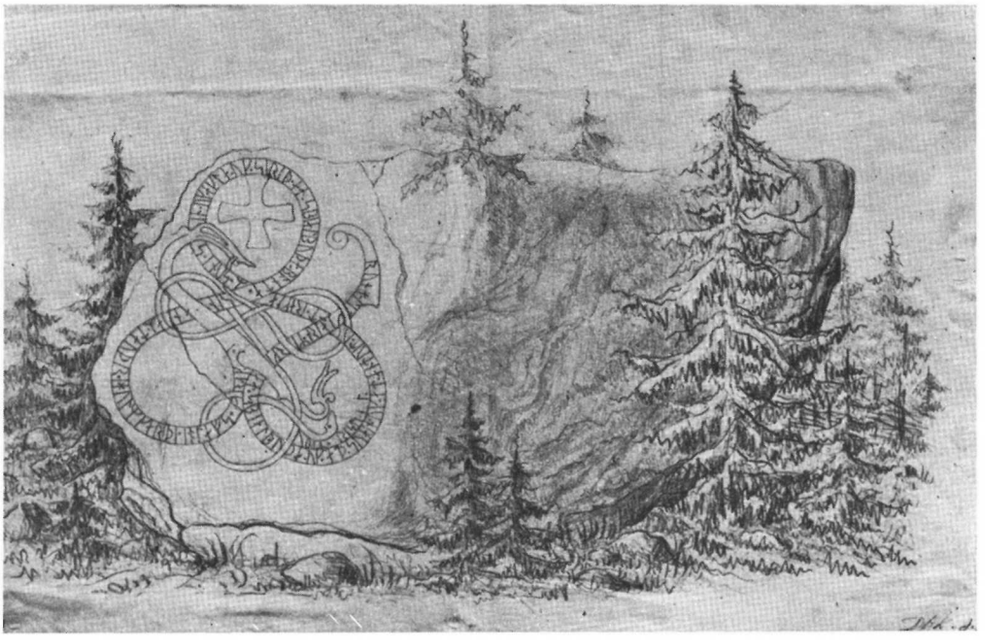

Fig. 124. U 687. Sjusta, Skoklosters sn. Efter teckning av R. Dybeck.

gången omnämner han Sjusta-ristningen i reseberättelsen för 1865: »Jag begaf mig nu öfver Gåran, en vik af Ekolen, till Skoklosters socken, der främst den nyligen uppdagade Runstenen vid Sjustad å nyo tog uppmärksamheten i anspråk. Ett nytt aftryck togs nu af den märkvärdige Runinskriften; men några nya uppdaganden deri förmådde jag icke göra, utan är den afritningen af ristningen, som finnes allmängjord i mina Runurkunder, säkerligen alldeles riktig.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »å Galgflottsberget (backen S om Sjusta by), runristning å ett flyttblock».

Om övriga fornminnen vid Sjusta se R. Dybeck i *Runa* 1843, s. 53 f.; J. A. Kjellman-Göranson, *Sko socken* (1860), s. 16.

Grå gnejsgranit. Den ristade ytan bildar ungefär 60° vinkel mot marken. Blockets höjd över marken ung. 2 m. Ristningsytans bredd ung. 1,5 m. Ristningens höjd 1,48 m., största bredd 1,26 m. Den ristade ytan, som vetter mot NÖ, är ganska slät, men småknottrig. Flera mindre gropar finnas. En spricka går ungefär mitt på v. kanten snett nedåt. Den fanns uppenbarligen redan på den tid, då ristningen höggs. Ristningen är i stort sett väl bibehållen och tydlig.

Inskrift:

runa ᛁ lit kiara ᛁ mirki at ᛁ sbialbuþa ᛁ uk ᛁ at ᛁ suain ᛁ uk ᛁ at · antuit ᛁ uk at ᛁ raknaʀ ᛁ suni ᛁ
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

sin ᛁ uk ᛁ ekla ᛁ uk ᛁ siriþ ᛁ at ᛁ sbialbuþa ᛁ bonta sin an uaʀ ᛁ tauþr ᛁ i hulmkarþi ᛁ i olafs · kriki ᛁ
65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120 125

ubiʀ · risti ᛁ ru
130 135

Runa let gæra mærki at Spiallbuða ok at Svæin ok at Andvett ok at Ragnar, syni sin[a] ok Hælga(?), ok Sigrið at Spiallbuða, bonda sinn. Hann vaʀ dauðr i Holmgarði i Olafs kirki[u]. Öpiʀ risti ru[naʀ].

»Runa lät göra minnesvården efter Spjallbude och efter Sven och efter Andvätt och efter Ragnar, hennes och Helges(?) söner, och Sigrid efter Spjallbude, sin man. Han blev död i Holmgård i Olovskyrkan. Öpir ristade runorna.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. 6 **i** är icke stunget; icke heller 14, 46 **i**, 8, 54, 68, 112 **k**, 59, 128 **u**. 14 **i** är icke stunget; något nedanför mitten av hst finnes en svag fördjupning, som dock icke är huggen. Som hst i 7 **t** och 8 **k** tjänstgör en korsande ormslinga, som sålunda har blivit försedd med bst. 7 **t** har därför bst endast t. v. Hst i 15 **r** är konturlinjen i en korsande ormslinga. På liknande sätt förhåller det sig med 27 **þ**. Som hst i 49 **k** och 50 **a** använder ristaren den korsande runslingan, som han försett med bst. 49 **k** är omvänt, med bst t. v. 50 **a** har bst endast t. h. Något **a** finnes icke efter 64 **n**. 67 **e** är tydligt stunget. Alla runorna i namnet 67—70 **ekla** äro fullt säkra. Intet sk finnes efter 93 **a**, fastän utrymmet väl skulle ha medgivit ett sådant. Något **h** finnes icke framför 97 **a**. Bst i 97 **a** är anbragt tvärs över den korsande ormslingan. Som hst i 99 **u** tjänar en naturlig spricka i stenen. Alla runor i 107—116 **i hulmkarþi** äro fullt säkra; likaså 117—122 **i olafs**. Som hst i 124 **r** tjänstgör ena konturlinjen i en mötande ormslinga. Huruvida den andra konturlinjen är avsedd att läsas som ett **i** (**kiriki**), kan ej avgöras. Alla runorna i 123—127 **kriki** äro fullt säkra; likaså sk. Något **u** finnes icke efter 127 **i**. 137—138 **ru** är svagt och endast fragmentariskt. Något mera finnes icke. Absolut icke **el** (Dybeck). — Sk efter 28 **a**, 37 **n**, 72 **k** stå snett, sk efter 47 **t** och 51 **t** vågrätt inom runslingan.

Dybeck: 67—70 **ekla**, 117—127 **i olafs · kriki**, 137—138 **el**. »Slingorna äro i Ubbes sinrika stil. Skriftens vidlyftighet har ofta påkallat slingornas användande till stafvar ... Runan **t** i **at** framför **suain** har synbart först varit ett **þ**.» — v. Friesen: 14 **e**, 67—70 **ekla**, 117—127 **i olafs · kiriki**, 137—138 **ru**.

Inskriften på Sjusta-stenen är rätt märklig redan i sin primära uppgift som ett mänskligt minnesmärke. En kvinna, Runa, har låtit göra minnesvården efter sina fyra söner. Hennes make är tydligen också död; hon står rätt ensam i livet. Tillsammans med henne har en sonhustru Sigrid deltagit i minnesvården efter sin man Spjallbude. Han är den äldste av de fyra sönerna. Om honom meddelas det, att han blev död i Holmgård i Olovskyrkan. Tyvärr få vi icke veta, hur de övriga sönerna, Sven, Andvätt och Ragnar, ha slutat sitt liv. Möjligen ha de också omkommit på ett våldsamt sätt, fjärran från hemmet. Männen äro borta, kvinnorna äro ensamma kvar för att vårda minnet. Det är säkerligen en typisk bild från vikingatiden; den möter oss gång på gång i runinskrifterna.

Kvinnonamnet *Runa* är tämligen ovanligt. Dock möter det i ännu två inskrifter från Uppland: L 191 Vaksala kyrka och L 238 Golvesta, Tensta sn samt i en från Gästrikland: L 1054 Årsunda kyrka. Ur medeltida källor är det icke säkert styrkt. Som verkligt personnamn förekommer det icke i Danmark, ej heller i Norge eller på Island. *Runa* är ett kortnamn till sådana kvinnonamn som *Guðrun*, *Ingirun*, *Sigrun*. — Däremot hör *Sigriðr* (*Sirið*) till vikingatidens allra vanligaste kvinnonamn. — Om namnet *Spiallbuði* se U 88, om *Andvettr* Sö 266, om *Ragnarr* U 98.

En osäker punkt i inskriften är 65—70 **uk ᛁ ekla**. Att här ingår ett personnamn, är uppenbart, men i vilket sammanhang är icke omedelbart klart. »**ekla** synes at være Navn i Nomin. paa en Kvinde, som har været med at lade Mindesmærket gjöre. Men det siges ikke, i hvad Forhold hun har staaet til dem, for hvem Mindesmærket er gjort. **ekla** har vel været udtalt *Egla*, beslægtet med *Egill*» (S. Bugge). Också v. Friesen uppfattade först **ekla** (*Upplands runstenar*, 1907, s. 40), som ett kvinnonamn Helga, och han drog därav den slutsatsen, att Spjallbude hade haft två hustrur, vilka båda jämte Runa deltagit i minnesvården. Han hänvisar till Adams av Bremen uppgifter om tvegifte bland svearna. Jfr också Ad. Noreens översättning i *Altschwedische Grammatik* (1904): »und Engla und Sighridh nach Spialbodhi, ihrem hausvater». Slutsatsen är emellertid mycket tvivelaktig (jfr v. Friesen i *Fornvännen* 1910, s. 209), och såväl *Ægla* som *Ængla* äro f. ö. okända kvinnonamn. Vida sannolikare torde vara, att **uk ᛁ ekla** hör samman med det

föregående, och att **uk** förbinder **ekla** med pronomenet **sin**. Därav följer, att **ekla** bör vara genitiv av ett mansnamn på *-i*. Brate sammanställer det med (ack.) **akla** L 788 Brunnby, Frösthults sn och antar ett mansnamn runsv. *Ægli*, en sidoform till isl. *Egill*. Namnet *Ægli* synes ingå i ett par ortnamn i Närke (Lundgren-Brate; J. Sahlgren i *Namn och bygd* 15, 1927, s. 60, 85) men är f. ö. okänt. v. Friesen ifrågasätter i stället det mycket vanliga namnet *Hælgi*. Det förutsätter visserligen, att uddljudande *h* icke har betecknats eller att det har försvunnit i uttalet och att *l* och *g* ha blivit omkastade (i beteckningen eller kanske redan i uttalet). Intetdera synes osannolikt. Jfr i inskriften 97—98 **an** *hann* och (möjligen 123—127 **kriki** för *kirkiu*. Om mansnamnet *Hælgi* se U 505.

. . . *let* (*letu*) *gæra mærki* är ett uttryck, som Öpir ofta använder i sina inskrifter. Jfr U 104, 210 (jordfast häll), 307 (jordfast häll), 315, 566 (jordfast häll), L 121 Norby, Bondkyrka sn (jordfast häll).

Om den döde Spjallbude meddelas, att *hann varʀ dauðr i Holmgarði* **i olafs · kriki** (**kiriki**). Om svenska mäns färder till *Garðaʀ* (Ryssland) och *Holmgarðr* (Novgorod) talas i flera runinskrifter. Namnet Holmgård förekommer, utom här, även i inskriften Sö 173, sannolikt också i den fragmentariska inskriften på en runsten från Hallfreda, Follingbo sn, Gotland (v. Friesen i *Gotländskt arkiv*, 6, 1934, s. 46 f.). Men det är sällsynt att finna en så detaljerad lokaluppgift som här: »i Holmgård **i olafs · kriki**».

Dybeck är den förste, som har sökt giva en tolkning av inskriftens slut: »Inskriften har visserligen en märklig historisk betydelse, för hvilken jag likväl icke här skall söka redogöra. Mig tyckes sista ordet **krik** icke afsluta inskriften., utan böra sammanhänga med ett efterföljande, som antingen gått förloradt genom afflagning, eller — hvad troligare är — alldrig kommit att ristas. Och detta anser jag vara **faru**, dat. af **fara**, färd. Den halfva staf, efter hvilken slingans tomrum börjar, skulle då varit ett tillämnadt **f**. Slutmeningen varder så: Han vardt död i Holmgård i Olofs Greklandsfärd.» — J. A. Kjellman-Göranson lämnar i sin beskrivning över Sko socken följande tolkning av inskriftens slut: »som blef död i Holmgård (Ryssland) i Olegs (Ryska uttalet af det nordiska namnet Helge) följe (eller möjligen den af Oleg sända fredsgisslan eller ock Olegs fred)».

S. Bugge invänder med skäl mot Dybeck, att det synes vara en olycklig utväg att förutsätta ett ord, som icke finnes och aldrig har funnits på stenen. »Jeg formoder», fortsätter Bugge, »at der skal læses: **i olafs kriþ**, med **þ** for **k**, d. e. *í Ólafs grið*. Jeg oversætter: »han döde i Holmgard i Olavs Hird' ... Oldn. *grið* kan betegne Tilhold, som en Person har i en andens Hus, med Forpligtelse til Tjeneste i hans Arbeide. En person, der saaledes har Tilhold i en andens Hus, kaldes *griðmaðr*. *grið* har ogsaa været brugt om Hirdmandens Forhold til sin Konge ... I Overensstemmelse hermed siges efter min Formodning paa Sjustad-Stenen den Afdöde, der har været Hirdmand hos en nordisk Höfding Olav i Novgorod, at have været *í Ólafs grið*. ... Indskriften synes altsaa at omtale en nordisk Fyrste Olav der omgiven af sin Hird, hvori svenske Mænd havde Tjeneste, boede i Novgorod ... Da Sjustad-Inskriften saaledes maa være ikke lidet yngre end 1030, tör jeg ikke forstaa den her nævnte Olav om den norske Konge Olav Haraldssön, siden kaldet den hellige, der efter Sagaerne paa sine sidste Dage (1029—1030) var i Holmgard, hvorhen han reiste fra Sverige af. Men hvilken anden Olav der her menes, véd jeg ikke!»

I *Altschwedische Grammatik* (1904) gör Ad. Noreen ett försök att tolka inskriften utan ändring av läsningen. Han transkriberar *An waʀ dauþr i Holmgarþi i Olafskriki* och översätter: »Er starb in Holmgardhr (Novgorod) im Olafswinkel.» Det är tydligt, att han sammanställer uttrycket **i olafs · kriki** med fvn. *kríkr*, m., nno. *krik* 'krok, vinkel (*arm-*, *lårkrik*), vrå, hörn, böjning, bukt'. Det är särskilt belagt i ortnamn. En del av Stavanger kallades under medeltiden

Kriken. — E. Brate, som icke finner v. Friesens översättning 'kyrka' förenlig med läsningen **kriki**, framhåller ytterligare, att enligt O. Rygh, *Norske gaardnavne*, Indledning, s. 62 ordet *krik* »findes i adskillige Gaardnavne, af hvilke dog neppe noget er synderlig gammelt. — Synes til dels som Navn at sigte til Beliggenhed inde i en Elvebugtning.» »Ett ortnamn med detta ord som sista led och gen. av det nordiska mansnamnet Olav som första led bör då hava funnits i Novgorod och betecknat den plats, där den avlidne dog. Efter vilken Olav platsen är uppkallad, kan ej avgöras; det behöver ju icke vara Olov den helige.» Brates översättning blir sålunda: »i Olovs-vik», »i Olovs bukt».

År 1907 har O. v. Friesen offentliggjort sin tolkning: »som stupade i Olofskyrkan i Novgorod». »I Novgorod, som var en huvudstation på svearnas resor i Österväg, fanns med säkerhet redan på 1100-talet en kyrka tillägnad den helige Olof. Denna kyrka var medelpunkten i ett faktori, där svenskarna — i senare tid gotlänningarna — samlades och, ordnade till ett handelsgille af samma typ som frisergillet i Sigtuna, drefvo sin köpenskap. Kyrkorna tjänstgjorde ofta under dessa osäkra tider som fästen, och det var sannolikt under försvaret af kyrkan och faktoriet vid något kritiskt tillfälle som Spialbode föll. Sjustad-ristningen ger oss ett värdefullt vittnesbörd om att den helige Olofs kyrka i Novgorod existerade redan i 1000-talets senare hälft och då var samlingspunkten för uppsvenska män på deras färder i Ryssland.»

Att runor utelämnas i slutet av ord är icke ovanligt hos ristaren Öpir. Särskilt förekommer det ofta i slutet av hans signatur: *Øpiʀ risti* **run** U 181, 462, **ru** U 122, 262. Ett nytt exempel ha vi här i slutet av Sjusta-inskriften: 128—138 **ubiʀ ᛁ risti ᛁ ru**. Sannolikt böra också i detta sammanhang ses de många fall, då Öpir använder formen **runa** (i st. f. **runaʀ**). Det är att märka, att utelämnandet ingalunda är betingat av brist på utrymme. Det är sålunda i stället en av Öpir brukad grafisk förkortning.

Ett liknande fall av grafisk förkortning föreligger säkerligen i 62—65 **sin** i stället för **sina**, ack. pl. m. Det händer icke sällan, att Öpir utelämnar ändelse just hos possessivpronomenet 'sin': **sin** i st. f. **sina**, ack. sg. f. U 104, 252, 311 (2 ggr), L 128 Ströja, Börje sn, **sin** i st. f. **sinaʀ**, gen. sg. f. U 489. I andra inskrifter är detta sällsynt (t. ex. U 314, Sö 54). Det är att märka, att även pronomet 'sin' i regeln står i slutet av en inskrift eller åtminstone i slutet av en fras.

Som ett tredje fall i Sjusta-inskriften av grafisk ordförkortning bör man säkerligen bedöma 123—127 **kriki** (eller **kiriki**). Det är den egentliga inskriftens sista ord och står i slutet av runslingan. Det är intet tvivel om att det, såsom v. Friesen menar, är den oblikva formen av ordet 'kyrka', sålunda fsv. *kirkiu*, som avses. Den sista runan **u** är helt enkelt utelämnad, i enlighet med Öpirs vanor. Vidare har han antingen kastat om **r** och **i**, om den rätta läsningen är **kriki** (ett liknande fall är kanhända 67—70 **ekla** i st. f. **elka**), eller också har han, om ordet bör läsas **kiriki**, tyckt sig höra ett *i*-ljud mellan *r* och *k* och sålunda uttalat ordet trestavigt. Man bör sannolikt också taga i betraktande, att ristaren kan ha känt sig osäker på det främmande ordets stavning, som han kanske aldrig hade sett i skrift.

Den av v. Friesen föreslagna tolkningen är den som både formellt och sakligt har den största sannolikheten. Det förhåller sig icke så, som det har antytts, att denna tolkning knappast skulle ha framställts utan kännedomen om att en Olovskyrka verkligen har funnits i Novgorod.

Sjusta-stenen förskriver sig enligt v. Friesen från tiden omkring 1075 eller slutet av 1000-talet. Att det vid den tiden i Novgorod har funnits en kyrka eller ett kapell helgat åt S:t Olov, är mycket sannolikt. Det hade snarast varit egendomligt, om så icke hade varit fallet.

Om Novgorod som medelpunkt för handel och samfärdsel mellan Norden och Ryssland se A. Bugge, *Nowgorod som varjagisk by* (i: *Nordisk tidskrift* 1906, s. 573 f.) och samme förf. i J. Hoops *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* Bd 2, s. 426 f., 431, 439.